

SANAT VE İZLEYİCİ DENEYİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: "MAKİNE HATIRALARI: UZAY" SERGİSİ ÖRNEĞİ

Berna KILIÇOĞLU

Öğr. Gör., İstanbul Topkapı Üniversitesi, Tasarım Bölümü, bernakilicoglu@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2047-1657

Mehmet Emin KAHRAMAN

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, mek@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2089-3067

Kılıçoğlu, Berna ve Mehmet Emin Kahraman. "Sanat ve İzleyici Deneyimi Üzerine Bir Araştırma: "Makine Hatıraları: Uzay" Sergisi Örneği". idil, 93 (2022 Mayıs): s. 745-759. doi: 10.7816/idil-11-93-09

ÖZ

İzleyicinin sanata katılımının ilk örnekleri 20. yüzyılın ikinci yarısına işaret eder. Modern sanat dönemi içerisinde sınıflandırılan bu yenilikçi süreçte sanat yapı ve yön değiştirmeye başlar. Sanatın tamamlayıcı unsuru olan izleyici, zaman içerisinde sanatla bir bütün olarak evrimleşir. Bir nevi bölünerek çoğalan sanat/sanatsal obje, sanatçıya ait olmaktan öteye giderek varoluşuna ziyaretçisini de ortak eder, diğer taraftan da somut obje tanımlamasını yıkarak, koruma altındaki varlığını özgürleştirir. Sanat artık salt görülüp seyredilebilen bir nesne değil; bir kavram, bir hareket, bir ses ya da ışık benzeri unsurlar halinde algılanan, duyarlar arası ve deneyim odaklı bir yapıya kavuşur. Bu sürecin en güçlü tetikleyicisi olan teknoloji ise, hem sanatsal ifade, hem ortam olarak sanatın kolektif yönünü daha da belirginleştirir ve sanatı etkileşimli, paylaşımcı, çok boyutlu hatta kişiselleştirilebilen bir forma evirir. Yaşanan bu gelişmeler deneyimin artışıyla beraber izleyici memnuniyetinin yükselişine de etki eder. Bu bilgiler ekseninde gerçekleştirilen araştırma, dijital sanat ve izleyici ilişkisini değerlendirmek amacıyla temellenmiş, dijital sanat literatürüne güçlü bir alan açan Refik Anadol'un "Makine Hatıraları: Uzay" sergi örneklemini üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmada anket yöntemi kullanılarak, ziyaretçinin sergi esnasında yaşamış olduğu deneyimin: "Düşünceye Dayalı, Heyecan Verici ve Sosyal Deneyim" boyutları üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital sanat, ziyaretçi deneyimi, teknoloji ve sanat, disiplinler arası sanat

Bu makale, 1. yazarın Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Doktora Programı bünyesinde sürdürülen "Dijital Çağda Sanat Pratikleri ve Alımlayıcı İlişkisi Bağlamında Bir Deneyim Araştırması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Makale Bilgisi:

Geliş: 19 Ocak 2022

Düzeltilme: 4 Mart 2022

Kabul: 18 Mart 2022

Giriş

20. yüzyılın başında İngiliz eleştirmenlerden Roger Fry, o zamanlar yaygınlaşmış kablosuz iletişim teknolojilerinden alınmış bir analogiyle, sanatçının bir verici, sanat nesnesinin aracı, izleyicinin ise bir sanat eserinin anlamının alıcısı olarak düşünülmesi kanısındaydı. Bu noktada esas olarak izleyicinin görevi, sanatçının fikirlerinin algılanmasında kendisine verilen edilgen rolü üstlenmek ve sanat nesnesini sınırlı duyu organları ile kavramaktı. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısında, sanatın hem içindeki hem dışındaki gelişmeler bu inancı sistematik bir biçimde yıkmaya başladı. Bu anlamda, fiziksel olarak bir araya gelmek suretiyle sanat eserini tamamlamış olan izleyicinin rolü artış gösterdi (Heartney, 2011: 392). Bu gelişmelerle beraber sanatsal pratiğin parçası, tamamlayıcısı ve eylemin aktörlerinden olan izleyici, özellikle teknolojik gelişmeler ve dijitalleşmenin etkisi ile pasif konumdan ayrılarak, katılımcı ve iş birlikçi tarafa geçiş yapmış, böylelikle sanat ortamındaki varlığını daha belirgin hale getirmiştir. Yaşanan bu dönüşümle, sanatın biçimsel veya anlamsal olarak üretilmesi ve alımlanması noktasında izleyicinin yeni rolüne güçlü bir vurgu yapılmıştır. İzleyicinin varlığının hissedilir dereceye ulaştığı bu yeni sanat biçimi müdahale ve/veya katılıma izin vererek, tek bir duyu organına hitap etmekten öteye geçmiştir. Deneyimin artışı beraberinde izleyici ile ilişkisi yeniden düzenlenen ve genişleyen sanatın, günümüzde izleyici memnuniyetine de pozitif yönde etki ettiği görülmüştür.

Sanat ve İzleyici

Sanatçı-izleyici etkileşimine dayanan işbirlikçi ve katılımcı anlayış, 20. yüzyılın ortalarından sonra, gelenekselliğin reddine ve sanat ile hayat arasındaki boşluğu kapatma girişimine paralel bir düşünceden doğmuştur. Bu anlayış, öncelikle modern sanat sürecinde varlık gösteren Dada, Fütürizm, Sürrealizm gibi çeşitli avangard akımlarda kendini göstermiş, ardından ise izleyicinin de sahneye çıktığı Sitüasyonizm, Fluxus ve Happenings olarak adlandırılan, özünde deneyselliği ve sanatsal disiplinler arasılığı savunan düşünce ve hareketlerin içinde varlık göstermiştir. Bu tür performatif hareketler temelde sanatçı-izleyici ilişkisini yeniden yapılandırma arzusu taşımakta ve izleyicinin pasif varlığı hakkındaki geleneksel kalıplara meydan okumaktadır (Hopkins, 2000:104). Fransız yazar, teorisyen Guy Debord, "Gösteri Toplumu" adlı eserinde bu durumun temelinde kapitalist sistemin var ettiği tüketim kültürünün yattığını ifade etmiştir. Debord, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren içinde yaşanan dönemi bir pasif tüketim çağı olarak adlandırmış ve gösterinin toplumsal yapı içerisinde gerek enformasyon gerek propaganda, gerekse reklam ya da eğlence tüketimi bağlamında var olan yaşamın mevcut modelini oluşturduğunu öne sürmüştür (Debord, 1992:14). Bu düşünceler, Debord'un 1957'de bir takım avangard sanatçı ile kurduğu ve izleyicinin 'düşünmeyen seyirci olma rolünü' pasif bir anlayışla kabullenmesini yıkmak amacıyla 'sitüasyonlar' yaratmayı amaçlayan bir hareket olan Sitüasyonist Enternasyonel'e dahil olmasında etkili olmuştur. Kitle iletişim araçlarından imajlar, metinler kullanmak, ilanlar dağıtmak ve öğrenci grevlerinde yer almak sitüasyonistlerin pratiklerindedir. Sitüasyonist Enternasyonel hareketi 70'lerin ilk yıllarında etkinlik göstermiş, hareket, sanat ve izleyici arasındaki ilişkiyi kökten dönüştürmesi ve yeniden tanımlaması ile günümüze ilham veren bir etki yaratmıştır (Heartney, 2011:392).

Fluxus, Happenings gibi sanatsal pratikler ise 1960'lardaki politik, sosyal ve kültürel dalgalanmaların bir dışavurumu olarak ortaya çıkmıştır. Aralarından etkisi halen günümüzde varlık gösteren Fluxus, 1960'da Litvanyalı/Amerikalı sanatçı George Maciunas tarafından kurulmuş, global bir avangard kolektif ya da sanatçılar ve besteciler ağıdır; bir hareketten daha çok ortak bir tavır olarak nitelendirilmiştir. Hareketin kurucusu Maciunas, Fluxus'un amacının 'yaşayan sanatı, anti-sanatı teşvik etmek' olduğunu söylemiştir. Bu düşünce, yirminci yüzyılın başlarındaki sanat hareketi olan Dada'nın güçlü etkilerini yansıtmaktadır. Tarihte öncü Fluxus etkinliği 1961 yılında New York'ta yer alan AG Sanat Galerisi'nde sahnelenmiş ve bunu 1962'de Avrupa'daki festivaller takip etmiştir. Fluxus'un sanatçıları, yaratıcı etkinliklerini gerçekleştirirken genellikle rastgele performanslar ve sanat yapmak için ellerinde ne varsa onu kullanarak çeşitli medyalarda üretimler yapmış, izleyiciyi de sanatlarına ortak etmişlerdir. Aralarında Nam June Paik, Joseph Beuys, Alice Hutchins, Emmett Williams, Ben Vautier, Yoko Ono, Robert Watts, Benjamin Patterson ve Dick Higgins'in da yer aldığı birçok önemli avangard isim barındıran Fluxus hareketi sanatçıları, paylaşımcı ve demokratik bir yaratıcılık biçimi olarak varlık göstermişlerdir (Bağlantı 1). İtalyan düşünür ve eleştirmen Umberto Eco bu konuyu, "Açık Yapıt" (1962) adlı eserinde sanatın çeşitli dalları üzerinden ele almış, sanat yapıtını her türden yoruma açık; okuyucu, izleyici ya da dinleyicinin de yapıtın anlaşılıp ifade bulmasına katkı sağladıklarını savunmuştur. Bu bağlamda izleyicinin de dahil olduğu sanatsal anlayışın tek yönlü ve pasif olmasını reddederek sanatın iş birlikçi ve kolektif yönüne vurgu yapmıştır (Bozkurt, 1995: 310-311). Eco'ya göre her sanat yapıtı, tamamlanmış ve kapalı bir yapı olsa bile, farklı şekillerde yorumlanabilmesiyle, yine de açık bir

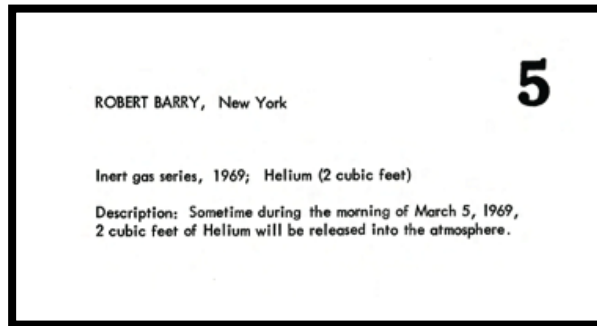
yapıt olarak değerlendirilmiştir (Eco, 1992: 13).

Görsel 1. John Cage, Water Walk, 1950

1950 ve 60'larda meydana gelen toplumsal değişimlerden doğan bir diğer sanat hareketi Happenings (Olaylar) ise, Fütüristler ve Dadaistler tarafından 1910'larda ve 20'lerde başlatılan anti-sanatın bir kolu olarak doğmuştur. Sanatçıları arasında; Allan Kaprow, Wolf Vostell, Carolee Schneemann, Jeff Nuttall gibi isimlerin yer aldığı hareketin ana bileşeni izleyicinin katılımıdır. Happenings sanatçıları, izleyicinin tarafsız gözleminden ve seyirinden öteye gitmesini, izleyicinin her parçaya aktif olarak katılmasını istemiş, performanslarını sahneleyen sanatçılar, sanatın günlük yaşamın alanına taşınabileceği temel inancıyla hareket etmişlerdir. Ortaya koyulan her olayda, izleyici performansa şans unsuru eklemek için dahil edilmiş, bu nedenle, bir parça her icra edildiğinde veya sergilendiğinde bir öncekinden farklı olmuştur. Bunun sonucunda durağan sanat eserlerinin aksine, Happenings performanslarında yeni olaylar gelişebilmekte ve sanatsal eyleme katılan her bir izleyici için farklı deneyimler yaşanabilmektedir (Bağlantı 1) .

1990'lı yılların sonunda Fransız eleştirmen Nicholas Bourriaud, sanatçı-eser, izleyici arasındaki bağın iş birliği ve etkileşim içerisinde yeniden kurgulandığını öne sürdüğü İlişkisel Estetik adlı kitabında, katılımcı, eyleme ve etkileşime dayalı sanat türlerinin artık evrensel bir topluluğa açık, abidevi bir geçicilik çerçevesinde tüketilmeye uygun olmadığını, sanatçının davet ettiği bir izleyici topluluğu için belli mekân ve zaman içerisinde, kendi zamansallığını yöneterek, karşılaşmaya dayalı olarak gerçekleşip bittiğini ifade etmektedir. Ayrıca karşılaşmaların özellikle kitleyle olması şart değildir. Marcel Duchamp'ın rastgele kararlaştırdığı bir zamanda, bulduğu ilk nesneyi Ready-Made'e dönüştürdüğü 'Sanat Randevuları' buna bir örnektir. Ya da Robert Barry'nin, 5 Mart 1969 günü, yarım metre küp helyumu atmosfere bıraktığını açıklaması, bu durumda izleyicinin işi görmek için yer değiştirmek durumunda kalması, söz konusu durumun sanat olarak adlandırılmasının ancak bu şekilde mümkün olabileceğini ve izleyicinin sanatın tamamlanmasında önemli bir etken olduğunu örneklendirmektedir (Bourriaud, 2005: 47-48).

Görsel 2. Robert Barry, Helium (Invite), New York, 1969

Bugün, özellikle çağdaş sanat olarak adlandırılan dönemin sanatı birçok şey ile ilişki içerisinde. Açık kaynak ve ortak çalışmaya olan yönelim, paylaşım kültürü, çok disiplinli yapı ve iş birliği sanatın yönünü değiştirmiştir. Diğer yandan yeni teknolojilerin ve gelişmiş iletişim ve dağıtım mekanizmalarının gelişimi, sanatçıların izleyiciyle fiziksel olarak etkileşime girmesi için daha büyük olanaklar sağlamıştır. Açık ve kapsayıcı yollarla karşılıklı alışverişi şekillendirmek için proaktif olarak yeni sanatsal ortamlar arayan sanatçılar tarafından yeni uygulama biçimleri geliştirilmiştir. Bu yeni uygulama biçimleri hiyerarşik

olmayan toplumsal biçimleri benimsemekte ve feminizm, psikanaliz, eleştirel teori, edebiyat teorisi gibi bir dizi teorik ve pratik disiplin ile ortak bir paydada birleşmektedir. Sanat eserinin izleyicisiyle ilişkisi, sanatın tanımına ve üretimine kimin katıldığına dair endişeler, ortaya çıkan bu sanat pratiği biçimleri için merkezi bir nokta haline gelmiştir. Bu yeni sanat biçiminde salt sanatçının yorumu ile değil, izleyici ortaklığıyla da gerçekleştirilebilecek sanat eserleri ortaya çıkmış; fotoğraf, video, çizim, metin, performans, ses, heykel, enstalasyon gibi çok çeşitli türleri barındıran melez ifade araçları, eserin birlikte yaratılmasına olanak sağlayan ortamlar olarak varlık göstermiştir (Bağlantı 2).

Bu gelişmeler sonucunda izleyicilere aktif ve sosyal bir varlık olarak alan açan, etkileşime dayalı, yeni ve demokratik sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Sanatsal üretimlerde deneyim olgusu en önemli noktalardan biri olmuş, artık katılımcı olarak tanımlanan izleyici, sanatın aktif tamamlayıcısı haline gelmiştir. 2017'de Arter Sanat Galerisi'nin ev sahipliği yaptığı *Görme Biçimleri* adlı sergide yer alan Gustav Metzger'in "İçeri Girmek İçin" adlı tarihi fotoğrafı, sanat ve izleyici ekseninde gerçekleştirilen önemli bir fiziksel deneyim örneği olarak değerlendirilebilmektedir. Çalışmada, kaldırım temizlemeye zorlanan Viyana Yahudileri'nin zemine yerleştirilmiş dev görüntüsü, ancak bir örtü altından sürünülerek görülebilen bir deneyimle karşılık bulmaktadır. Bu deneyimde fotoğrafa ait olan anlam, deneyimi gerçekleştiren izleyicinin eylemi ile tamamlanmakta ve bu yolla sanatın bireysel vurgusu yerine katılımcı yönü açığa çıkmaktadır.

Görnel 3. Gustav Metzger, To Crawl Into (İçeri Girmek İçin), Arter Sanat Galerisi, 2017.

Görnel 4. Marina Abramovic, Sound Corridor (War) Ses Koridoru (Savaş), Sakıp Sabancı Müzesi, 2020

Teknoloji destekli katılımcı deneyimini bir örnekle değerlendirmek gerekirse, *Görme Biçimleri*'nde olduğu gibi kişisel olarak deneyimlediğim, Marina Abramovic'in Sakıp Sabancı Müzesi'nde gerçekleşen Flux, Akış (2020) adlı sergideki işten söz etmek mümkündür. Sanatçının "Sound Corridor" (War), "Ses Koridoru" (Savaş) adlı işinde, ses, ışık ve mekân ilişkisinin güçlü kurgusu katılımcıya etkisi çok yüksek bir deneyim yaşatmaktadır. Mekânın uzun dar koridoru bütünüyle beyaza boyanmış, beyaz floresan ışık tavanı belli aralıklarla aydınlatmıştır. Yaratılan alan kurgusu içerisinde sergi katılımcısı silah ve çatışma sesleri ile bir kapıdan girip, diğerinden çıkması için yönlendirilmiş, böylelikle kişinin farklı bir uzama yolculuk yaparak kendisini savaşın ortasında hissetmesi sağlanmıştır. Oldukça etkili bu enstalasyonda fiziki alanın ses ve ışık kullanımıyla desteklenmesi, deneyimin boyutunu artırmış, dolayısıyla izleyicinin duygusunu da aynı derecede güçlendirmiştir.

Araştırma Örneklemleri: Makine Hatıraları: Uzay Sergisi

Sanat ve izleyici arasındaki aktif ilişkiden yola çıkılarak sürdürülen deneyim araştırması, medya sanatçısı Refik Anadol'un Pilevneli Galeri'de (Beyoğlu, İstanbul) gerçekleştirdiği "Makine Hatıraları: Uzay" Sergisi örneği üzerinden uygulanmış, araştırma kapsamında 281 gönüllü katılımcıya 10 soruluk anket yöneltilmiştir. "Google Docs" aracılığı ile hazırlanan anketlerin 100'ü galeri ortamında fiziksel anket formları üzerinden ve dijital ortamda hazırlanan QR kod üzerinden izleyiciye ulaştırılmıştır. Araştırmanı Pandemi sürecine denk gelmesi sebebiyle, fiziksel etkileşim kurmada zorluklar yaşanmıştır. O nedenle diğer

181 anket sosyal medya ortamları üzerinden ziyaretçi kitlelerine ulaşmaya çalışarak gerçekleştirilmiştir. Erişim için; Instagram hashtagleri üzerinden ziyaretçiler araştırılarak ve LinkedIn hesabı üzerinden paylaşım yapılarak bir yol izlenmiştir.

"Makine Hatıraları: Uzay" sergisi, üretimleri ile dünya genelinde bilinen medya sanatçısı Refik Anadol'un en kapsamlı kişisel sergisidir. Sanatçı kavramsal çerçeveyi oluştururken; "Bir makine öğrenebiliyorsa, rüya da görebilir mi?" sorusundan yola çıkarak, "sanat, teknoloji ve uzay" temaları üzerinde makine zekâsı kullanarak yarattığı görüntüler evreninin deneyimletilmesini amaçlamıştır.

Serginin 'Hatıralar' adlı birinci kısmı, yapay zekâ yoluyla elde edilen ve sınıflandırılan işlenmemiş verilerin pigmentler haline getirildiği hareketli veri ve heykel ve tablolarından oluşmaktadır. Sergideki işler, Hubble, MRO ve ISS teleskopları aracılığıyla kayıt altına alınan, bugüne dek bir sanat yerleştirmesinde yararlanılan, uzay temalı en geniş veri kümesi denilebilecek ve sayısı iki milyonu aşan görüntüden yararlanmaktadır. 'Düşler' adlı ikinci bölümü ise kaynağı aynı arşive ait, 15 dakika süren, mekânla bütünleşik ve izleyiciyi saran bir yapay zekâ sineması ile üç boyutlu veri heykellerinden meydana gelmektedir. Sanatçı, veri heykelleri ile dünyanın ve diğer gök cisimleri ve gezegenlerinin yüzey özelliklerini değerlendirip teleskopların düşlerini tablolar haline getirmektedir. 'Makine Hatıraları: v.2' adlı yapay zekâ sineması izleyicinin on beş dakika süresince uzayla ilgili rüya görmüş bir makinenin belleğine ulaşmaya aracı olmaktadır (Kıvrak, 2021: 2-3). Sergi kapsamında yer alan işler sırasıyla; Veri Tüneli, Bodrum Kat; Yapay Zekâ Veri Heykeli, ISS, Hubble, MRO Giriş Kat; Makine Hatıraları v2, Birinci Kat; Makine Halüsinasyonları: Sentetik Manzaralar-Mars Heykelleri, Asma Kat ve Makine Halüsinasyonları: Hubble Rüyası, ISS Rüyası, MRO Rüyası, Üçüncü Kat olarak mekânda dağılım göstermektedir.

Görsel 5. Refik Anadol, Veri Tüneli, Bodrum Kat, Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu 2021

Görsel 6. Refik Anadol, Yapay Zeka Veri Heykeli, ISS, Hubble, MRO, Giriş Kat, Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021

Görsel 7. Refik Anadol, Makine Hatıraları V2, Ses Tasarımı: Kerim Karaoğlu, Birinci Kat, Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021

Görsel 8. Refik Anadol, Makine Halüsinasyonları: Sentetik Manzaralar-Mars Heykelleri, Asma Kat, Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021

Görsel 9. Refik Anadol, Makine Halüsinasyonları: Hubble Rüyası, ISS Rüyası, MRO Rüyası, Üçüncü Kat, Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021

Özellikle en alt kata yerleştirilen “Veri Tüneli”, izleyicinin üretim süreçlerine ve ardında yatan işlem sürecine tanıklık ettiği bir bölümdür ve “Nasıl?” sorusuna verilen en açık yanıtın alındığı bölüm olarak değerlendirilebilir. Veri Tüneli, ham verinin ve teleskoplardan alınan görüntülerin nasıl işlendiğini ve sanatsal veriye dönüştüğünü göstermekte, o nedenle serginin bu bölümünün, özellikle yazılım, kod, arka plan süreçleri konusunda ilgili bireyler açısından merak uyandıran bir bölüm olduğunu söylemek mümkündür. “Makine Hatıraları v.2” adlı sinema deneyimi de gerek kullanılan teknoloji gerek ardında yatan fikir, gerekse mekânsal etkisi bağlamında izleyiciyi en çok etkileyen deneyim alanlarından birisi olmuştur.

Araştırma Yöntemi ve Bulgularının Değerlendirilmesi

Günümüzde sergi ziyareti esnasında ziyaretçilerin hissettiği duygular, düşünceler, bilgi edinimleri gibi deneyime yönelik faktörler sanatın üretilmesi kadar önem taşımaktadır. Özellikle modern sonrası dönemde, endüstri devrimi ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle izleyicinin değişen rolüne bağlı olarak sanatla kurulan ilişki, sanatın anlamlandırılma biçimleri, ifade ve sunum ortamları, kullanılan yöntemler gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda ziyaretçinin önemi gün geçtikçe daha da hissedilir hale gelmektedir. Buna paralel, sanatın deneyimlenmesinin ardındaki sürecin, çok sayıda sanatçı ve sanat ziyaretçisi için de merak edilir olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda bir durum belirlemesi yapmak, ziyaretçinin yaşadığı dijital sanat deneyimini sesli hale getirmek, farklı guruplara ait deneyimlere ortak olmak ve “nasıl?” sorusuna yanıt aramak araştırmanın çıkış amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda dijital çağda sanat ve izleyici deneyimi arasındaki ilişki üzerine temellenen çalışmada, günümüz sanat ortamında aktif rol üstlenen ziyaretçilerin yaşadığı deneyimleri incelemek ve deneyimin boyutlarını üç parametre üzerinden değerlendirmek hedeflenmektedir.

Bu bilgiler ekseninde yapılan çalışmada kullanılan ifadeler ve deneyim boyutları, teorik zemini “Exploring Satisfying Experiences in Museums” (Pekarik, vd. 1999: 155-156) adlı araştırma ile temellenmiş olan ve “The Museum Experience: Mapping the Experience of Fine Art” adlı bir diğer araştırmada kullanılan boyutlar ve anket sorularına/ifadelerine dayamaktadır. Ankette kullanılan ifadeler, deneyimin üç boyutu olan; Düşünceye Dayalı Deneyim (Contemplative Experience), Heyecan Verici Deneyim (Enthusiasing Experience) ve Sosyal Deneyim (Social Experience) boyutları üzerinden belirlenmiştir (Kirchberg vd. 2015: 174-177). Deneyimin boyutlarına ve tanımlarına ilişkin açıklamalara aşağıdaki paragrafta yer verilmektedir:

Düşünceye Dayalı Deneyim:

Bu deneyim sergilenen eserlere karşı yüksek derecede duyarlılık ve hassasiyete karşılık gelir. Ziyaretçiler sanata ve onların güzelliğine karşı tetikte ve açıktır. Sergilenen eserlere/işlere ilişkin bilgi ve anlayış kazanmanın yanı sıra, sanat eserlerine derinlemesine bağlanırlar. Bu tür, ayrıca sergileme tasarımının değerlendirilmesi ile de ilişki içerisindedir.

Heyecan Verici Deneyim:

Bu deneyim türü sanat eserinin sahip olduğu güzel, estetik duyguları hissetmek ile beraber şöhret/ün kriteri ile de ilişkilidir. Sergide popüler eserler görmek ya da sanatçının popüler ve bilinir olması karşısında

hissedilen duygular ile yeni deneyimler yaşamak heyecan verici deneyim türüne girer.

Sosyal Deneyim:

Sosyal deneyim; sergide keyifli vakit geçirme, aile birlikteliği, arkadaşlık deneyimi veya arkadaşlarla/yakınlarla eğlenceli vakit geçirme deneyimlerini kapsar. Bu tür, düşünceye dayalı deneyimin aksine dışa dönük bir deneyime karşılık gelir (Kirchberg vd. 2015: 177)

Tablo 1. Deneyimin Boyutları ve İfadeleri

Deneyimin Boyutları	Deneyimin İfadeleri
Düşünceye Dayalı Deneyim	Sergi beni düşünmeye teşvik etti Sergi tasarımı beni tatmin etti Sergi sanatla ilgili bilgilerime katkı sağladı (sanatçılar, sanatın türleri, kullanılan teknikler, konu, yöntem vb.)
	Sergilenen eserlerle derin bir bağ kurdum Sergiyi tüm duyularıyla deneyimledim
Heyecan Verici Deneyim	Yeni izlenimler edinerek eserler karşısında heyecan hissettim Sanat eserlerinin içindeki güzelliğe ulaştım Sergide popüler sanat eserleri gördüm
Sosyal Deneyim	Keyifli vakit geçirdim Sergiyi gezerken arkadaşlarımla/yakınlarımla güzel zaman geçirdim

Sanat ve izleyici deneyimi üzerine yapılan araştırmada sergi ziyaretçisinin ziyaret sırasında yaşamış olduğu deneyimin; "düşünceye dayalı, heyecan verici ve sosyal deneyim" boyutları üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Örneklem olarak seçilen Refik Anadol'un "Makine Hatıraları ve Uzay" sergisi kapsamında "Google Forms" üzerinden hazırlanan 281 anket gerçekleştirilmiştir. Ankete 18 yaş ve üzeri katılımcılar dahil edilmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlar neticesinde "durum belirleme" ve "alınan sonuçları yorumlama" amaçlanmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesi için gerekli etik kurul karar onayı; 29.04.2021 tarihinde, 2021/02 toplantı numaralı belge ile "Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu" tarafından verilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde gönüllü olarak ankete katılmayı kabul eden izleyicilerden kişisel ve demografik bilgiler alınmıştır. Katılımcılara sırasıyla; hangi sıklıkla sergi ziyareti yaptıkları, yaşı, cinsiyeti, mesleği, eğitim düzeyi ve sergi ziyareti nasıl yapmayı tercih ettikleri sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcılara deneyimin üç boyutu üzerinden memnuniyet derecesini ölçen on soruluk anket uygulanmıştır ve ankete 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Aşağıda, anketin 1. ve 2. bölümüne ilişkin yüzdeler oranlar ve katılımcı sayılarına ait tablolar aktarılmaktadır:

Anket 1. Bölüm

Tablo 2. Katılımcıların Sergi Ziyaret Sıklıkları

Sıklık Aralığı	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
Ayda bir	90	%32
Sık sık	74	%26.3
Yılda bir	61	%21.7
Nadiren	50	%17.8
Haftada bir	6	%2.2

Tablo 3. Katılımcıların Yaş Dağılımları

Yaş Aralığı	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
<35	213	%75.8
35-64	68	%24.19

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
Erkek	83	%29.53
Kadın	194	%69
Belirtmiyor	4	%1.42

Tablo 5. Katılımcıların mesleklere göre dağılımları

Meslek Grubu	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
Öğrenci	63	%22.41
Mühendis	23	%8.18
Tasarımcı	20	%7.11
Mimar	16	%5.69
Sağlık Çalışanı	13	%4.62
Akademisyen	12	%4.27

*Tablo 5’te anketi yanıtlayanların mesleklere göre yüzdeleri görülmektedir. Tablo içerisinde 63 farklı meslek grubu arasından 10 ve üzeri katılımcı sayısına sahip ilk 6 meslek grubuna yer verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Düzeyi	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
İlköğretim	0	%0
Ortaöğretim	7	%2.5
Ön lisans/Lisans	204	%72.6
Yüksek Lisans	56	%19.9
Doktora	14	%5

Tablo 7. Sergi Ziyaret Türüne Göre Tercih Dağılımları

Tercih Türü	Katılımcı Sayısı	Yüzdeler Oran
Bir başkasıyla	169 kişi	%60.1
Yalnız başıma	48 kişi	%17.1
Rehber eşliğinde	39 kişi	%13.9
Sanatçı ile	15 kişi	%5.3
Dijital rehber ile	10 kişi	%3.6

Anket: 2. Bölüm

Aşağıda, Tablo 8’deki, üç deneyim boyutuna ve anketteki on ifadeye dair alınan sonuçlar yer almakta olup, elde edilen veriler izleyicinin 5’li likert ölçeğindeki en yüksek değerlendirme olan “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine verdikleri yanıtlar kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca sergi katılımcılar anketi yanıtlamadan önce ekteki anket formunda da yer alan: “Bu ankete gönüllü olarak katılmayı ve yanıtlarımın araştırma kapsamında kullanılmasını kabul ediyorum” seçeneğini işaretleyerek, araştırmada gönüllü olarak yer almaya onay vermişlerdir.

Düşünceye dayalı deneyim boyutu: Tablo 8.’de verilen ifadelerle ait yüzdeler ve rakamlar referans alındığında, ziyaretçilerin düşünceye dayalı deneyime karşılık gelen boyutu yüksek oranda yaşadıkları görülmektedir. Alınan yanıtlardan ziyaretçilerin büyük çoğunluğunun sergi ziyareti esnasında sergilenen eserlere karşı ilgi ve duyarlılık hissettiği ve sergilenen işlerde kullanılan yöntem, teknik ve sergilenme tasarımlarına dair beğenilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ortaya çıkan sonuç, sergilenen işlerin izleyici üzerinde sanata dair yeni bir bilgi ve anlayış kazandırdığını ve izleyici-eser arasında derin bir bağ kurulduğunu da göstermektedir.

Tablo 8. Sergi Deneyimine İlişkin Dağılımlar

1. Sergi Beni Düşünmeye Teşvik Etti (Düşünceye Dayalı Deneyim)	Deneyimin Memnuniyet Derecesi	Katılımcı Sayısı	Yüzelik Oran
	1-Kesinlikle katılmıyorum	2	%0.7
	2-Katılmıyorum	10	%3.6
	3-Kısmen katılıyorum	35	%12.5
	4-Katılıyorum	74	%26.3
	5-Kesinlikle katılıyorum	160	%56.9
2. Sergi Tasarımı Beni Tatmin Etti (Düşünceye Dayalı Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	1	%0.4
	2-Katılmıyorum	3	%1.1
	3-Kısmen katılıyorum	24	%8.5
	4-Katılıyorum	48	%17.1
	5-Kesinlikle katılıyorum	205	%73
3. Sergi Sanatla İlgili Bilgilerime Katkı Sağladı (Düşünceye Dayalı Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	5	%1.8
	2-Katılmıyorum	17	%6
	3-Kısmen katılıyorum	25	%8.9
	4-Katılıyorum	66	%23.5
	5-Kesinlikle katılıyorum	168	%59.8
4.Sergilenen Eserle Derin Bir Bağ Kurdum (Düşünceye Dayalı Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	9	%3.2
	2-Katılmıyorum	20	%7.1
	3-Kısmen katılıyorum	57	%20.3
	4-Katılıyorum	93	%33.1
	5-Kesinlikle katılıyorum	102	%36.3
5. Sanat Eserlerinin İçindeki Güzelliğe Ulaştım (Heyecan Verici Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	3	%1.1
	2-Katılmıyorum	9	%3.2
	3-Kısmen katılıyorum	30	%10.7
	4-Katılıyorum	103	%36.7
	5-Kesinlikle katılıyorum	136	%48.4
6.Sergiyi Tüm Duyularım ile Deneyimledim (Düşünceye Dayalı Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	3	%1.1
	2-Katılmıyorum	12	%4.3
	3-Kısmen katılıyorum	28	%10
	4-Katılıyorum	81	%28.8
	5-Kesinlikle katılıyorum	157	%55.9
7.Yeni İzlenimler/Deneyimler Edinerek Eserler Karşısında Heyecan Hissettim (Heyecan Verici Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	3	%1.1
	2-Katılmıyorum	3	%1.1
	3-Kısmen katılıyorum	17	%6
	4-Katılıyorum	62	%22.1
	5-Kesinlikle katılıyorum	196	%69.8
8. Sergide Popüler Sanat Eserleri Gördüm (Heyecan Verici Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	8	%2.8
	2-Katılmıyorum	21	%7.5
	3-Kısmen katılıyorum	30	%10.7
	4-Katılıyorum	83	%29.5
	5-Kesinlikle katılıyorum	139	%49.5
9. Sergiyi Gezerken Keyifli Vakit Geçirdim (Sosyal Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	2	%0.7
	2-Katılmıyorum	1	%0.4
	3-Kısmen katılıyorum	10	%3.6
	4-Katılıyorum	42	%14.9
	5-Kesinlikle katılıyorum	226	%80.4
9. Sergiyi Gezerken Keyifli Vakit Geçirdim (Sosyal Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	2	%0.7
	2-Katılmıyorum	1	%0.4
	3-Kısmen katılıyorum	10	%3.6
	4-Katılıyorum	42	%14.9
	5-Kesinlikle katılıyorum	226	%80.4
10. Sergiyi Gezerken Arkadaşlarımla/Yakınlarımla Sosyalleşerek Keyifli Vakit Geçirdim (Sosyal Deneyim)	1-Kesinlikle katılmıyorum	17	%6
	2-Katılmıyorum	15	%5
	3-Kısmen katılıyorum	36	%12.8
	4-Katılıyorum	51	%18.1
	5-Kesinlikle katılıyorum	162	%57.7

Heyecan verici deneyim boyutu: Tablo 8’de verilen ifadelerle ait yüzdeler ve rakamlar referans alındığında, ziyaretçilerin heyecan verici deneyime karşılık gelen boyutu yüksek oranda yaşadıkları görülmektedir. Bu doğrultuda yaşanan deneyime ilişkin izleyicilerin büyük çoğunluğunun sergilenen eser/işlere karşı beğeni ve estetik duygular hissettikleri, sergide popüler işler ya da sanatçının popüler olduğuna dair bir düşünceye sahip oldukları ve sergi ziyareti sırasında yaşadıkları yeni deneyim ve izlenimler ile eserlere karşı heyecan hissettikleri görülmektedir.

Sosyal deneyim boyutu: Tablo 8.’de verilen ifadelerle ait yüzdeler ve rakamlar referans alındığında, ziyaretçilerin sosyal deneyime karşılık gelen boyutu yüksek oranda yaşadıkları görülmektedir. Bu kapsamda alınan yanıtlardan katılımcıların büyük çoğunluğunun sergide keyifli vakit geçirdikleri, aile, arkadaşları ve yakınları ile dışa dönük ve eğlenceye dayalı bir deneyim yaşadıkları görülmektedir. Anketteki on ifadeye ilişkin sonuçlar ise aşağıdaki gibidir:

Anket formunun birinci sorusundaki; “Sergi Beni Düşünmeye Teşvik Etti” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %56.9’u, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 160 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun birinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun ikinci sorusundaki; “Sergi Tasarımı Beni Tatmin Etti” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %73’ü, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 205 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun ikinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun üçüncü sorusundaki; “Sergi Sanatla İlgili Bilgilerime Katkı Sağladı” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %59.8’i, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 168 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun üçüncü soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun dördüncü sorusundaki; “Sergilenen Eserle Derin Bir Bağ Kurdum” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %36.3’ü, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 102 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun beşinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun beşinci sorusundaki; “Sanat Eserlerinin İçindeki Güzelliğe Ulaştım” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %48.4’ü, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 136 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun beşinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun altıncı sorusundaki; “Sergiye Tüm Duyularıyla Deneyimledim” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %55.9’u, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 157 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun altıncı soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun yedinci sorusundaki; “Yeni İzlenimler/Deneyimler Edinerek Eserler Karşısında Heyecan Hissettim” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %69.8’inin, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 196 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun yedinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun sekizinci sorusundaki; “Sergide Popüler Sanat Eserleri Gördüm” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %49.5’i, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 139 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun sekizinci soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun dokuzuncu sorusundaki; “Keyifli Vakit Geçirdim” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %80.4’ü, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 226 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun dokuzuncu soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir. Anket formunun onuncu sorusundaki; “Sergiye Gezerken Arkadaşlarımla/Yakınlarımla Sosyalleşerek Keyifli Vakit Geçirdim” ifadesine yanıt veren 281 kişiden %57.7’si, 5’li likert ölçek içerisinde 5. ve en yüksek ifadeye karşılık gelen “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu oran, 281 katılımcı arasından 162 kişinin, dolayısıyla çoğunluğun onuncu soruda belirtilen deneyimi yüksek oranda yaşadıklarını göstermektedir.

Yukarıdaki verilere ek olarak, araştırma sonucunda izleyici deneyimini ölçen anket sorularından “en yüksek memnuniyet oranından en düşüğe doğru” sıralamaya göre aktarılan ifadeler ve değerlendirmeler şu şekildedir:

Araştırmada elde edilen, deneyiminin memnuniyet derecesinin en yüksek olduğu ifade; “Keyifli vakit geçirdim” ifadesidir. “Sosyal Deneyim” boyutuna karşılık gelen bu ifadenin yöneltildiği soruya 281 katılımcıdan 226’sı “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifade türünde izleyicilerin bir tür eğlence

ve oyun ortamında bulunma haline karşılık gelen bir deneyim yaşadıklarını söylemek mümkündür. Bu düşüncenin ardında serginin kavramsal boyutunun yanı sıra, üretimde kullanılan teknoloji temelli kurulum ve yöntemler ile sergileme planına ait tasarım kararı yatmakta olup, bu başarının memnuniyeti güçlü bir biçimde etkilediği söylenebilmektedir.

Deneyimin en yüksek yaşandığı ikinci ifade; "Yeni izlenimler/deneyimler edinerek eserler karşısında heyecan hissettim" ifadesidir. "Heyecan Verici Deneyim" boyutuna karşılık gelen bu ifadenin yöneltildiği soruya 281 kişiden 196'sı "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu ifade izleyicinin geçmişteki izlenimlerinden farklı ve tahmin edilemeyen bir deneyim yaşadığını, sanatın şaşırtıcı etkisi ile karşı karşıya kalan izleyicinin heyecan hissettiğini göstermektedir. Özellikle 'Makine Hatıraları v.2' adlı yapay zekâ sinemasının, hem mekânsal deneyim etkisi açısından hem de görsellerin akışı ve sunuluşu ile ziyaretçiye heyecan verici bir deneyim yaşattığı ve bunun da memnuniyet oranını olumlu yönde etkilediği söylenebilmektedir. Ayrıca serginin tematik açıdan "uzay, zaman, hafıza, doğa" gibi kavramlar üzerinden kurgulanması ve herkese ait, içinde sırlar barındıran bu kavramların deneyimi kolektif bir noktaya taşınması, sergi alımlayıcısı üzerindeki şaşırtıcı etkisi ve gücü artırmaktadır.

Deneyimin en yüksek yaşandığı üçüncü ifade ise; "Sergi tasarımı beni tatmin etti" ifadesidir. "Düşünceye Dayalı Deneyim" boyutuna karşılık gelen bu soruya 281 kişiden 205'i "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Serginin mekansal tasarımı ortaya koyulurken dört kata yayılan bir planlama üzerinden sunulan akış, bodrum kata yerleştirilmiş olan "veri tüneli" bölümü ile başlangıcı oluşturmaktadır. Bu bölüm arka plan işleyişinin aktarılışı sebebi ile serginin en şeffaf ve açık bölümüne karşılık gelmektedir. Aşağıdan yukarıya doğru bir dizilimle devam eden serginin diğer katlarında ise bütünüyle izleyiciyi uyaran, absorbe eden, düşündüren ve keyif veren bir kurguya rastlanmaktadır. Dijital tuvaler olarak da ifade edilebilen veri görsellerinin alandaki bütünlüklü yerleşimi, ziyaretçiyi görüntüler arasında dolaştırmakta ve lineer bir akış içerisinde yönlendirmektedir.

Deneyimin yüksek yaşandığı ifadelerden dördüncü sırada ise; "Sanat eserinin içindeki güzelliğe ulaştım" ifadesidir. "Heyecan Verici Deneyim" boyutuna karşılık gelen bu soruya 281 kişiden 136'sı "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Buradaki anlam aktarımı ilk olarak deneyimin karşılaşma anına işaret eder ve aktarılan görüntü ya da içeriğin izleyici üzerinde bıraktığı güzellik ve beğeni etkisi üzerinden değerlendirilir. Ancak bu ifadede geçen güzellik kavramı her izleyici açısından ortak bir terim olarak değerlendirilmemiştir. Anketi yanıtlayan bazı katılımcılar deneyim sırasında, güzellik kavramının klasik sanat eserler üzerinden değerlendirilebilen, ancak dijital verinin güzel olmasına dair bir beklenti içermediğini, o nedenle bu soruya düşük değerlendirme verdiklerini ifade etmişlerdir. Dijital sanatta güzellik kavramı kısmen karmaşık bir konudur. Bu sanat türü değerlendirilirken, genelde dijital yaratımın teknolojik süreci ile güzelliğin temsili arasında bir kafa karışıklığı ortaya çıkar. Iasmina Petrovici; "The Concept Of Beauty in Digital Art The Temptation Of Perfection" adlı makalesinde dijital sanattaki güzelliğin özelliğini, kavramsal yönündeki gücü, etkileşim olanaklarına sahip oluşu, sanatçının klasik sanat dallarının çok ötesine geçebilmesi, deneyimselliği, yeni ve karmaşık sanatsal formlar yaratma izni, görünür ve hareket halinde (mobil) oluşuna dair nedenlerle değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Böylece güzelliğin dijital sanatta kaybolmadığını, yeni ve sınırsız ifade biçimlerinde, değerlerinde ve olasılıklarında yaşayan bir kavram olarak varlık göstermeye devam ettiğini ifade etmektedir (Petrovici, 2014: 212).

Deneyimin yaşandığı ifadelerden beşinci sırada yer alan; "Sergiyi tüm duyularıyla deneyimledim" ifadesi ise yaşanan deneyim görme ve işitme duyuları beraberinde alana dair etkinin yoğun biçimde hissedildiği mekânsal bir deneyim hali olarak hissedilmektedir. "Heyecan Verici Deneyim" boyutuna giren bu türde, çalışmalar üzerinde herhangi bir müdahale yapılamamasına ve temasa dayalı bir etkileşim olmamasına rağmen 281 katılımcıdan 157'si deneyimi tüm duyularıyla hissettikleri ifadesine "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum da çoğunluğun sergi esnasında etkili bir duyuusal deneyim yaşadıklarını hissettiklerine dair bir yorumlamayı beraberinde getirmektedir.

Deneyimin yaşandığı ifadelerden altıncı sırada ise; "Sergi sanatla ilgili bilgilerime katkı sağladı" ifadesi yer almaktadır. "Düşünceye Dayalı Deneyim"e ait bu boyut, özellikle dijital sanatın bu türünün ilk kez deneyimlenmiş olması ya da bu sergi özelinde sanatta kullanılan yöntem ve tekniklerle ilk kez karşılaşmış olma durumuyla bağlantı halindedir. Hem dijital sanatın ileri teknolojik araçlarla sunulması hem sergileme tasarımındaki yenilikler hem de konusu anlamında, 281 kişiden 168 izleyici, sergi aracılığı ile sanatla ilgili yeni bilgiler edindikleri yönünde "kesinlikle katılıyorum" yanıtı ile ortak görüş belirtmişlerdir.

Deneyimin yaşandığı ifadelerden yedincisi ise "Sergi beni düşünmeye teşvik etti" ifadesidir.

"Düşünceye Dayalı Deneyim" in bu ifadesine anketi yanıtlayan 281 kişiden 160'ının "kesinlikle katılıyorum" yanıtı verdiği görülmektedir. Bu ifade özellikle serginin kavramsal temasının izleyiciye teması ve bu noktada görsel temsillerin ardındaki anlamlarla kurulan bağlantının gücü ve etkisi değerlendirilmektedir. İzleyicinin sergi alanına girerken geçmiş birikimlerinin yanı sıra karşılaşacağı işlere dair QR kodlar üzerinden aktarılan açıklamalardan ne kadar faydalanırsa ziyareti gerçekleştirirken o kadar bütünlüklü bir deneyim yaşayacakları ön görülmektedir. Bu doğrultuda görüntülerin kaynağına, dolayısıyla bilgiye erişerek bir düşünce evreninin içerisine giriş yapacak ve deneyimin düşünsel boyutunu daha yüksek dereceden yaşayacaklardır.

Deneyimin yaşandığı ifadelerden sekizincisi; "Sergide popüler sanat eserleri gördüm" ifadesidir. "Heyecan Verici Deneyim" türüne giren bu soruya 281 kişiden 139'u "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu ifade özellikle Refik Anadol gibi medya sanatlarında uluslararası düzeyde bir bilinirlik ve başarıya sahip bir sanatçı ve eserleri üzerinden bakıldığında dikkate değer bir ifadedir. Bu soruyu ziyaretçi kitlelerden bazıları: "yalnızca Refik Anadol ismi için bile gelinmesi gerekir" düşüncesi ile desteklerken, bazı ziyaretçiler tarafından ise popüleritenin daha çok modern sanat ya da klasik sanat eserleri ile ilişkilendirilebilecek bir durum olduğu belirtilmiştir.

Deneyimin yaşandığı ifadelerden dokuzuncusu "Sergiyi gezerken arkadaşlarımla/yakınlarımla sosyalleşerek keyifli vakit geçirdim" ifadesidir. "Sosyal Deneyim" türüne giren bu soruya 281 kişiden 162'si "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Araştırmada deneyimin en yüksek yaşandığı, 281 kişiden 226'sının "kesinlikle katılıyorum" yanıtını verdiği "Keyifli vakit geçirdim" ifadesi ile bu ifade arasında oldukça yakın bir bağlantı olmasına rağmen, bu sorunun deneyimin memnuniyet sıralamasında dokuzuncu sırada yer alması, izleyicilerin belirttiği görüşlere ve kişisel gözlemlerime göre, pandemi salgınının birlikte deneyime olumsuz etki etmesi ile ilişki halindedir. Bu konuda genel ve ortak düşünce, salgının izleyicinin bir arada sergi ziyareti gerçekleştirme isteğini negatif yönde etki ettiği yönündedir.

Deneyimin yaşandığı ifadelerden son sırada ise; "Sergilenen eserlerle derin bir bağ kurdum" ifadesidir. Bu ifadeye 281 kişiden 102'si "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir ve şıklar arasında daha yakın bir dağılım söz konusudur. "Düşünceye Dayalı Deneyim" boyutuna ait bu ifade serginin beğeni ve etkileyciliği ile bağlantılı olmakla beraber izleyiciyi nasıl bir kavram ya da kolektif anlam üzerinden yakaladığı ile de ilişki içerisinde. Ayrıca anket sonuçlarına göre, dışa dönük bir deneyim türü olan ve en yüksek deneyime karşılık gelen "sosyal deneyim" ile içe dönük bir deneyim türü olan "düşünceye dayalı deneyim" arasında önemsenir derecede bir karşıtlık olduğu görülmektedir. Bu kapsamda çoğunluğun bu deneyim türünü de yüksek oranda yaşadığı ancak on ifade içerisinde mevcut karşıtlığı destekleyerek en düşük orana sahip deneyim olduğu da görülmektedir.

Sonuç

İzleyici-sanat eksenindeki gelişmelerin kökenlerine inildiğinde, çeşitli avangard akımların ardından ortaya çıkan Situasyonizm, Fluxus ve Happenings gibi hareketlerin, toplumun sanata tezahür edişine dair ilk örnekler olduğu görülmektedir. O gün modern sanat süreci içerisinde filizlenen bu yenilikçi hareketler, bugün yeni teknolojilerin varlık gösterdiği sanat ortamında daha da ileriye gitmiş, katılımcı yapıya evrilen izleyicinin sanatla kurduğu ilişki çok önemli hale gelmiştir. Bu durum, beraberinde izleyici odaklı bir çalışmanın üretilme ihtiyacını gündeme getirmiş ve yapılan araştırmaya önemli bir alan açmıştır. Bu bağlamda sergi ziyareti sırasında ziyaretçinin yaşadığı deneyim üç temel boyut üzerinden araştırılmış ve yaşanan deneyimin "düşünceye dayalı, heyecan verici ve sosyal deneyim" ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarından elde edilen verilere göre deneyimin üç boyutunun da yüksek oranda çıktığına ilişkin sonuç araştırmanın çıkış amacı ile örtüşmüştür.

Bugünün sanatı kendi evrimsel yolculuğunu bir devinim içerisinde sürdürmeye devam ederken, yeni sanatçı personaları, uygulama yöntem ve teknikleri, kavramsal çerçeveler ve izleyici tanımları ekseninde değişip dönüşmüştür. Bu dönüşüm ile teknolojik/dijital sanat olarak ifade edilen sanat türü, kapsama alanına giren diğer unsurlarla bir ilişkisellik çerçevesinde sürekli güncellenmeye devam etmiştir. Bu ekseninde sanatçı, sanat eseri ve sanatı alımlayan kitlenin zaman içerisinde birbirine yaklaştığı, sanatın salt estetik bir obje olmanın ötesine geçerek, izleyiciyle bağ kurduğu, anlam, duygu ve bilgi aktarımı sağladığı, aynı zamanda seyir halinden deneyim haline geçebilen izleyiciye yeni bir sosyal ortam yarattığı da görülmüştür. Bununla birlikte sanatın giderek özgürleştiği, dolayısıyla sanatçının da izleyiciyi kendine ortak ettiği bir paylaşım kültürünün yaygınlaşması da söz konusu olmuştur. Sanatçı Refik Anadol, "Makine Hatıraları: Uzay" üzerine düşüncelerini belirtirken serginin kolektif aidiyet ve açık kaynak erişim kültürüne dair bir meselesi

olduğunun da altını çizerek bu düşünceyi desteklemiştir. Anadol, serginin kamuya mal olduğunu ve bir şeffaflık içerdiğini, dolayısıyla çok net bir biçimde yapay zekâ ile ilgilenen kişilerin serginin tekniğini anlayabileceğini ifade etmiştir. Sanatçı ayrıca sergideki veri ve algoritmalara dair gizli bir bilginin olmadığını, verilerin halka açık olduğunu ve erişilen kodlardan yararlanılabildiği, bunun da kendisi tarafından çok önemli görüldüğünü vurgulamıştır. (Bağlantı 4). Bu açıdan hem kamuya açık verinin paylaşımı hem de serginin kavramsal çerçevesinin herkese dair bir meseleden yola çıkışla oluşturulması, izleyicinin sanatçı açısından önem ve değerinin de ne denli güçlü hale geldiğini de göstermiştir. Bugünün sanat ortamında gün geçtikçe önemi yükselen izleyici, bir yandan yaşanan teknik ve kavramsal dönüşümün tanığı olurken, diğer yandan da bu çok yönlü değişimin temel figürü ve ortak paydası olma özelliği ile çoklu duyuşsal bir deneyimin aktif alımlayıcısı olmuştur.

Kaynaklar

- Bourriaud, Nicholas. "İlişkisel Estetik." Çev. Saadet Özen. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005. Kitabın çevirmenine ilişkin bilgi başlık sayfasında değil, iç kapak sayfasında verilmektedir.
- Bozkurt, Nejat. *Sanat ve Estetik Kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayıncılık, 1995. Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akamemi Yayıncılık, 2015.
- Debord, Guy. "Gösteri Toplumu". Çev. Ayşe Ekmekçi ve Oktay Taşkent. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1992.
- Eco, Umberto. "Açık Yapıt." Çev. Yakup Şahan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1992.
- Heartney, Eleanor. "Sanat ve Bugün". Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Akbank, 2011. Kitabın çevirmenine ilişkin bilgi başlık sayfasında değil, iç kapak sayfasında verilmektedir.
- Hopkins, David. *After Modern Art 1945-2000*. ABD: Oxford University Press. 2000.
- Kıvrak, Pelin. "Refik Anadol: Makine Hatıraları: Uzak Sergi Kataloğu" İstanbul: Pilevneli Galeri, 2021.
- Kirchberg, Volker ve Trondle, Martin. "The Museum Experience: Mapping the Experience of Fine Art". *Curator The Museum Journal* 58.2 (2015): 174-177.
- Pekarik, A. J. ve diğer. "Exploring Satisfying Experiences in Museums." *Curator The Museum Journal* 42.2 (1999): 155-156.
- Petrovici, Iasmina. "The Concept Of Beauty In Dıgital Art The Temptation Of Perfection". *European Journal of Science and Theology* 10-5 (Ekim 2014): 209-215.

Elektronik Kaynaklar

- Bağlantı 1: "Art Term, Fluxus", 22 Şubat 2022. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/f/fluxus>. "Art Term, Fluxus" 22 Şubat 2022. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/f/fluxus>
- Bağlantı 2: "Happenings", 23 Şubat 2022. <https://www.theartstory.org/movement/happenings/> 2022.
- Bağlantı 3: "Participatory and Relational Art" 20 Şubat 2022. <https://imma.ie/what-is-art/series-1-1970-now/participatory-and-relational-art/>
- Bağlantı 4: "Refik Anadol ile "Makine Hatıraları: Uzak Sergisi Üzerine", (21 Mart 2021) 7 Mart 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=fcfy4c9M-34>

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1.** John Cage, *Water Walk*, <https://fluxuslaphil.tumblr.com/> [Erişim Tarihi: 02.03.2022]
- Görsel 2.** *Artist Book's and Multiples*, <http://artistsbooksandmultiples.blogspot.com/2013/06/seth-siegelaub-march-1969.html> [Erişim Tarihi: 02.03.2022]
- Görsel 3.** Gustav Metzger, *To Crawl Into*, <https://www.artter.org.tr/gorme-bicimleri> [Erişim Tarihi: 16.02.2022]
- Görsel 4.** Abramovic, M. *Ses Koridoru: Savaş, SSM*, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf. [Erişim Tarihi: 5.02.2020]
- Görsel 5.** Anadol, R., "Veri Tüneli", Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu 2021, syf 4.
- Görsel 6.** Anadol, R., "Yapay Zekâ Veri Heykeli, ISS, Hubble, MRO", Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021, syf 6.
- Görsel 7.** Anadol, R. "Makine Hatıraları V2", Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021, syf 8. Hopkins, David. *After Modern Art 1945-2000*. ABD: Oxford University Press. 2000.

- Görsel 8.** Anadol R. "Makine Halüsinasyonları: Sentetik Manzaralar-Mars Heykelleri", Pilevneli Sanat Galerisi, Yazarın kendi çektiği fotoğraf [Erişim Tarihi: 20.04.2020].
- Görsel 9.** Anadol R., "Makine Halüsinasyonları: Hubble Rüyası, ISS Rüyası, MRO Rüyası", Pilevneli Sanat Galerisi, Sergi Kataloğu, 2021, syf 16.
- Tablo 1.** Kirchberg, Volker ve Trondle, Martin. "The Museum Experience: Mapping the Experience of Fine Art". Curator *The Museum Journal* 58.2 (2015): 177.

A STUDY ON ART AND VIEWER EXPERIENCE: CASE OF THE "MACHINE MEMOIRS: SPACE" EXHIBITION

Berna Kılıçoğlu, Mehmet Emin KAHRAMAN

ABSTRACT

The first examples of the audience's participation in art refer to the second half of the 20th century. In this innovative process, which is classified within the period of modern art, art begins to change its structure and direction. The audience, which is the complementary element of art, evolves over time as a whole with art. In a way, the art/artistic object, which multiplies by dividing, goes beyond belonging to the artist and makes its visitor a partner in its existence, on the other hand, it liberates its protected existence by destroying the concrete object definition. Art is no longer just an object that can be seen and watched, but gains an intersensory and experience-oriented structure that is perceived as a concept, a movement, a sound or light-like elements. Technology, which is the strongest trigger of this process, further clarifies the collective aspect of art as both artistic expression and medium, and transforms art into an interactive, collaborative, multidimensional and even customizable form. These developments, along with the increase in experience, also affect the rise of audience satisfaction. The research carried out on the axis of this information was based on the purpose of evaluating the relationship between digital art and the audience, and was carried out on the exhibition sample of Refik Anadol's "Machine Memoirs: Space", which opened a strong field in digital art literature. In this context, it was aimed to evaluate the experience of the visitor during the exhibition through the dimensions of "Contemplative Experience, Enthusing Experience and Social Experience" by using the survey method in the research.

Keywords: Digital art, visitor experience, technology and art, interdisciplinary art